

oud nieuws

Uitgegeven door de historische vereniging van Krimpen aan de Lek 'Crempene'

Nr.33, juli 2023

Beste Crempenaren,

In het Streekarchief Midden Holland te Gouda bevindt zich onder inventarisnr. 0886 (oud nr. 661) van het archief van het Ambacht Krimpen aan de Lek een archiefstuk met als inhoud *'Lijst van weerbare mannen van zestien tot zestigh jaar oud, de welke in het dorp van Crimpen op de Leck gevonden worden'*. Van de 204 personen die in het stuk uit 1747 met name worden genoemd staat er bij 54 de vermelding 'in zee'. Wijlen Willem Visser, destijds lid van onze vereniging en een onderzoeker bij uitstek, vond terug dat enkele van deze 54 personen betrokken waren bij de Trans-Atlantische Slavenhandel (Europa-Afrika-Amerika). Uit diverse archieven wist hij de nodige gegevens van twee Krimpense kapiteins van slavenschepen boven water te krijgen.

Nu dit jaar herdacht wordt dat in 1873, dus 150 jaar geleden, de slavernij ten einde kwam, nadat in 1863 dat al was aangekondigd, vonden wij het een goed idee de inhoud van deze Oud Nieuws te besteden aan het verhaal van de Krimpense betrokkenheid bij de slavenhandel. Van het archiefonderzoek van Willem Visser konden wij dankbaar gebruik maken.

Het geschiedenisonderwijs in onze jeugd heeft nooit veel aandacht besteed aan het onderwerp slavernij. Wij dachten er daarom goed aan te doen, ook al om de leefwereld van de Krimpense kapiteins goed te kunnen begrijpen, aan de geschiedenis van de slavernij wat meer aandacht te schenken.

U in dit verband veel leesplezier toe te wensen gaat in dit geval niet op, want hoewel in de 18^e eeuw over slavernij anders werd gedacht, kijken wij er nu op terug als een mensonterend stuk geschiedenis.

Deze nieuwsbrief verschijnt rond het begin van de zomervakantie. Wij wensen vakantiegangers en thuisblijvers een zonnige tijd toe. Na de vakantieperiode hopen wij u weer te ontmoeten bij de al geplande activiteiten, 9 september Open Monumentendag en 23 september de jaarlijkse excursie.

Voor nu een mooie zomer en een goede gezondheid toegewenst,

Namens het bestuur,
Hans Dekker, voorzitter

Slavenhandel en de betrokkenheid van twee Krimpense kapiteins

door Hans Dekker

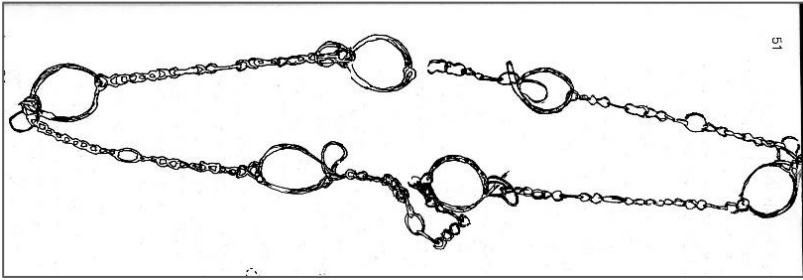
Inleiding

Om goed te kunnen begrijpen hoe wij als Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (vooral de gewesten Holland en Zeeland) betrokken raakten bij de slavenhandel en ook beter inzicht te krijgen in het werk van beide Krimpense kapiteins, zal eerst in grote lijnen de geschiedenis van de slavernij worden geschetst. Niet zo zeer het werken op de plantages, maar wel de herkomst, het transport en de handel in slaven.

Slavernij, hoe verschrikkelijk ook, is al zo oud als de mensheid en wie kan beweren dat het anno 2023 niet meer voorkomt.

Oudheid

De oude culturen in Mesopotamië en Egypte kenden al slavernij. Er waren slaven in verschillende soorten, de meest onvrije was de soort die als koopwaar werd verhandeld. Deze mensen waren in oorlogen krijgsgevangen gemaakt of op rooftochten in bezit gekomen van handelaren. Ook kon men door niet afgeloste schulden tot de aflossing van die schulden, bij de schuldeiser als slaaf te werk worden gesteld. Bij

de Grieken en Romeinen was de economie nog sterker gebaseerd op het houden van slaven dan in die vroegere culturen. Weliswaar verwierp het vroege Christendom de Romeinse slavernij, maar deze was daarmee zeker niet verdwenen.

figuur 1: slavenketting, uit Een kennismaking met de oude wereld

Middeleeuwen

Met het einde van het Romeinse Rijk was er geen einde gekomen aan de slavernij. In grote gebieden waar zij hadden geheerst, Noord-Afrika en het Midden-Oosten, werden machtige Islamitische rijken gevestigd.

Deze Arabische volken haalden voor eigen gebruik slaven uit Midden-Afrika. Ook uit Oost-Afrika werden door hen slaven verhandeld naar Perzië en India. Zo kwam Afrika al heel vroeg in de geschiedenis in beeld als het gebied waaruit slaven werden gehaald. Maar het bleef niet alleen beperkt tot Afrika, de Arabieren haalden ook uit Zuid-Europa slaven. Ook Europese volken kenden de slavenhandel. De Vikingen, bij voorbeeld, stroopten de West-Europese kusten af en drongen ver door in Oost-Europa op zoek naar slaven die konden worden verhandeld. En de aanvankelijke Christelijke weerstand was na verloop van tijd ook verdwenen, in de 12^e eeuw was Venetië de grootste slavenmarkt ter wereld.

figuur 2: Vikingen, uit G-Geschiedenis mei 2021

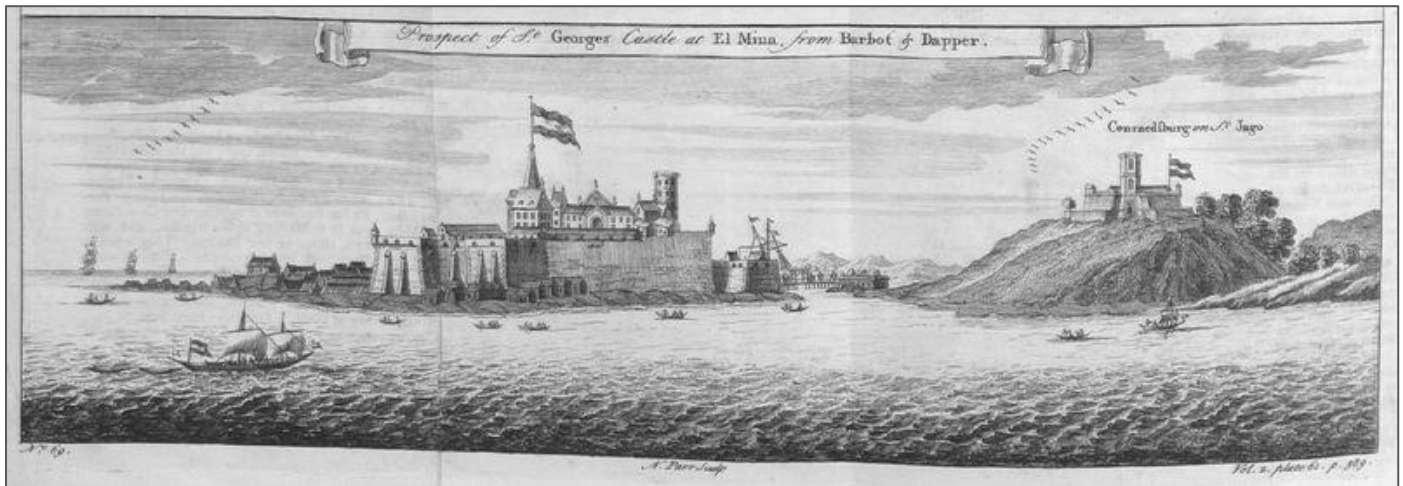
Het Europese Plantagesysteem

De betrokkenheid van de Nederlanders en dus ook van de Krimpense kapiteins bij de slavenhandel is terug te voeren op de Portugezen die begin 15^e eeuw de westkust van Afrika gingen verkennen en exploiteren. Die verkenning paste in het streven een zeeweg te vinden naar Indië. Aan het vinden van die zeeweg lagen grote economische belangen ten grondslag. Al sinds de kruistochten was men in Europa gewend aan het gebruik van suiker en specerijen (peper, kaneel, etc.) uit Indië die via de Oriënt werden ingevoerd.

Door diverse ontwikkelingen was die route moeizaam geworden en was er behoefte aan een alternatief, namelijk over zee en om Afrika heen. Door de Portugezen werden diverse handelsposten in de vorm van versterkte steunpunten op de westkust van Afrika gevestigd. Het in 1482 gebouwde fort San Jorge de Mina aan de zogenaamde Goudkust (het huidige Ghana) was hierbij het belangrijkste.

Onder de naam Elmina zullen we dit fort in het verhaal van de Krimpense kapiteins nog tegenkomen. Bij het exploiteren van die handelsnederzettingen werd aanvankelijk vooral goud en ivoor ingenomen, maar al gauw werden gevangengenomen Afrikanen als slaven naar Portugal getransporteerd om te worden verhandeld en te werk gesteld op de Portugese landerijen. Lissabon werd al heel vroeg het centrum van de

slavenhandel. Bij dat al was het ook nog de bedoeling ‘die heidenen’ te bekeren tot het Christendom. De Portugezen namen ook de eilanden van de Afrikaanse kust die geschikt leken voor de teelt van suikerriet in bezit. De inheemse bevolking van deze eilanden, o.a. Madeira en de Kaapverdische eilanden werd gedwongen te werken op de aangelegde plantages en al snel werden deze arbeiders aangevuld met Afrikaanse slaven.

Figuur 3: fort Elmina , Wikipedia

Hier op deze eilanden is aldus het Europese plantagesysteem ontstaan met Afrikaanse slaven als werkkrachten. De grote Europese vraag, vooral naar suiker, en de ontdekking en verovering van Amerika, waarover hierna meer, had een enorme uitbreiding van de slavernij tot gevolg. Van de zestiende tot de negentiende eeuw zouden ongeveer 12,5 miljoen slaven van Afrika naar Amerika worden verhandeld.

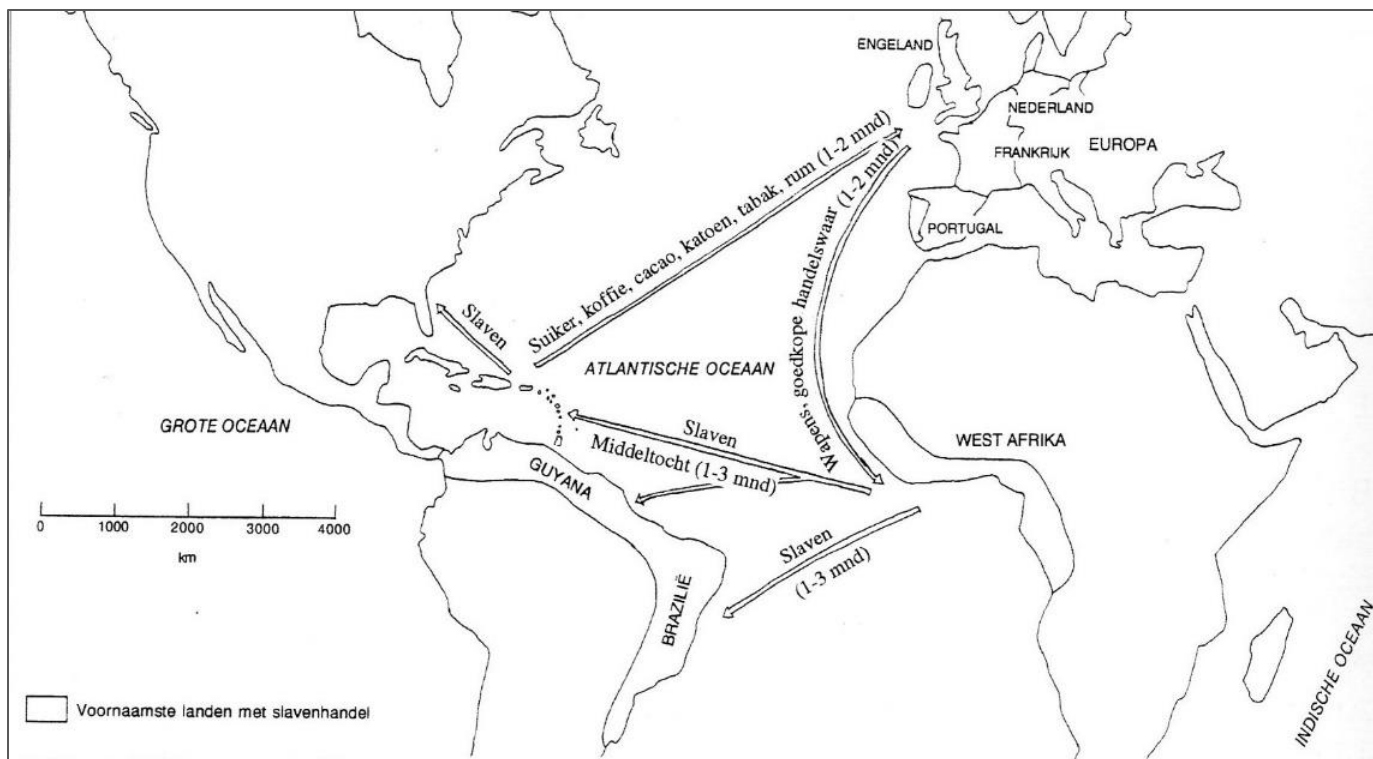
Amerika

Het waren de Portugezen en Spanjaarden die als eersten de kusten van het Europese en Afrikaanse continent durfden te verlaten en ontdekkingsreizen maakten over de wereldzeeën.

In 1492 ‘ontdekte’ Columbus Amerika, d.w.z. hij kwam aan in wat nu Cuba heet in het Caraïbisch gebied. Zelf was hij toen nog van gedachte via de westelijke route Indië te hebben gevonden. Bij aankomst in de Caraïben riep hij de ontdekte eilanden meteen uit tot Spaans bezit. Op zijn volgende reizen verkende Columbus en andere Spanjaarden vooral het Caraïbisch gebied en Midden-Amerika. In die periode werd ook ontdekt dat niet Indië was gevonden maar een heel nieuw continent. Door de goudkoorts, winstbejag en religieus fanatisme (bekeren van heidenen) gedreven, hebben de Spanjaarden in enkele decennia daar in Midden Amerika een groot rijk, het Koninkrijk Nieuw Spanje, gevestigd. Dit is gepaard gegaan met een meedogenloos optreden tegen de eigen bewoners en de vernietiging van hun cultuur.

In 1500 ontdekten de Portugezen Brazilië, waar enige tijd later de kolonisatie van een aantal gebieden begon. Doordat de Spanjaarden en Portugezen voor Amerika geheel nieuwe ziektes hadden meegebracht, werden grote delen van de lokale bevolking door pandemieën uitgeroeid, met als gevolg een groot gebrek aan arbeidskrachten.

Het is dan ook in deze tijd dat het Europese plantagesysteem wordt overgebracht naar de Caraïben, Midden-Amerika en Brazilië. Christelijke scrupules waren er niet meer, Paus Alexander VI had in 1493 een bul uitgebracht met daarin o.a. de tekst ‘jullie zijn bij deze uitverkoren met Gods genade om de genoemde landen en eilanden en hun inwoners onder jullie bewind te krijgen en hen tot het katholieke geloof te brengen’. In 1502 kwamen de eerste Afrikaanse slaven al in Amerika aan. Hier ligt dus het begin van de Trans-Atlantische Driehoekshandel Europa-Afrika-Amerika. Een handel waarin ook Nederland aan zou gaan deelnemen

figuur 4: kaartje Driehoeks reis, uit Geschiedenis van Suriname.

Nadat Spanjaarden en Portugezen zo'n 100 jaar lang het door de Paus in 1494 verleende 'alleenrecht' hadden gekend op de handel met Amerika volgde eind 16^e eeuw de expansie van West-Europese landen. In 1588 was de Onoverwinnelijke Spaanse vloot, de Armada, vernietigend verslagen en was het gedaan met Spanje als zeemacht. Engelsen, Fransen en Nederlanders (Hollanders en Zeeuwen) reisden naar het Caraïbisch gebied, in eerste instantie op zoek naar goud en zilver. In die tijd ging namelijk het gerucht dat daar rijke goud- en zilverschatten zouden zijn te vinden (El Dorado). Goud en zilver werd niet gevonden, maar er werden wel handelsposten en kolonies gesticht. De Zeeuwen vestigden zich al in 1616 in een gedeelte van het latere Brits Guyana. Het accent lag hier aanvankelijk nog niet op de slavenhandel. Er werd handel gedreven met de bewoners. Textiel, messen, bijlen en andere ijzeren voorwerpen werden geruild voor zout, cacao, tabak, indigo- en brazielhout (basismateriaal voor kleurstoffen)

Nederlandse betrokkenheid

De systematische Nederlandse betrokkenheid bij de slavenhandel ligt bij de oprichting van de West-Indische Compagnie (WIC) in 1621. De Staten-Generaal verstrekte toen het monopolie van handel en scheepvaart tussen de kust van Afrika en de oostkust van Amerika. Het jaartal 1621 was niet toevallig, want na het 12 jarig bestand (1609-1621), een wapenstilstand in de 80-jarige oorlog met Spanje, was de oorlog hervat.

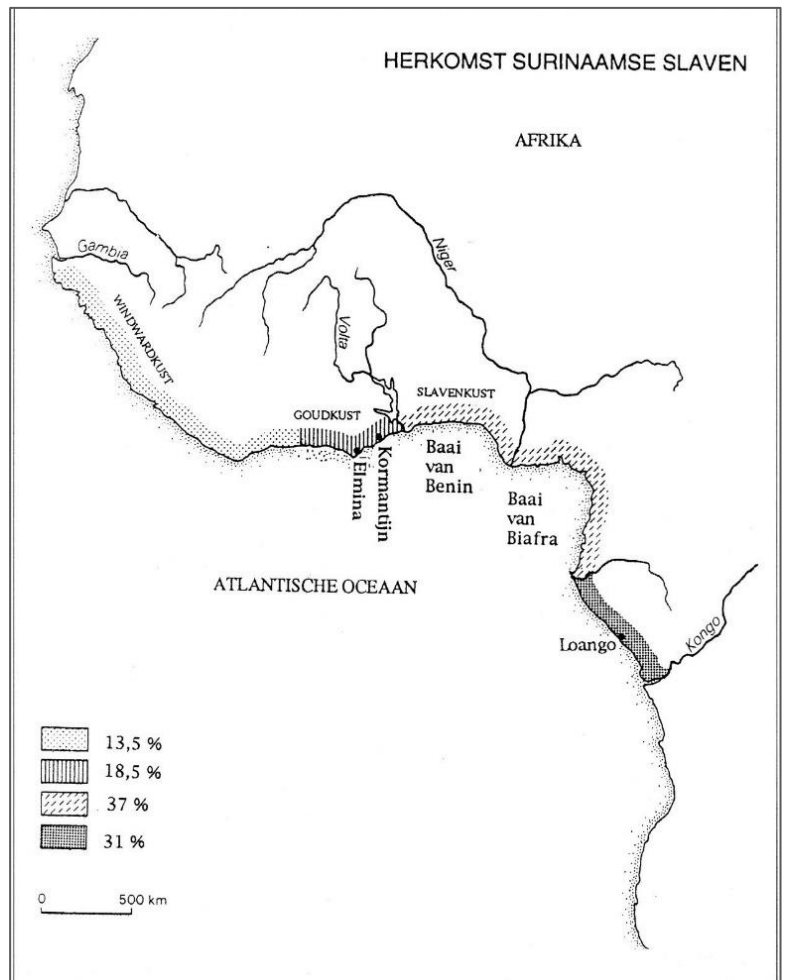
figuur 5: verovering Zilvervloot, uit Ooggetuigen van de Gouden Eeuw.

De Staten Generaal zagen in de WIC het instrument om de Spaanse macht in Amerika, met name in het Caraïbisch gebied, aan te tasten. De

WIC was dan ook op drie pijlers gebaseerd: kaapvaart, kolonisatie en handel. De kaapvaart leverde veel geld op. Vooral de verovering van de Spaanse zilvervloot in 1628 door Piet Hein, admiraal bij de WIC, was een groot succes.

Met de financiële ruimte die door de kaapvaart ontstond, werd besloten om als eerste in bezit te komen van de Portugese suikerplantages op de noordoostkust van Brazilië. (Portugal viel tussen 1580 en 1640 onder de Spaanse kroon en was dus de vijand geworden). Vanaf 1630 lukte het om grote gebieden met honderden plantages te veroveren. Het bezit van Nederlands Brazilië duurde overigens slechts tot 1654. Wat in dit verband van groot belang is, is dat in deze Braziliaanse periode voor het eerst systematisch door Nederlanders in slaven werd gehandeld. De suikerplantages werden door uit West-Afrika geïmporteerde slaven bewerkt. Terwijl er tot dan toe in de Republiek een zekere weerstand tegen slavernij had bestaan, besloot de WIC dat de geregelde aanvoer van slaven voor het werk op de plantages moest worden veiliggesteld. De WIC ging daarom de handel zelf ter hand nemen. In 1637 werd het fort San Jorge de Mina, kortweg Elmina, op de Afrikaanse Goudkust (het huidig Ghana) veroverd op de Portugezen. Elmina zou jarenlang een belangrijk centrum van de slavenhandel blijven. Later kwamen er meerdere forten en handelsnederzettingen langs de Goudkust en Slavenkust in het bezit van de WIC. Nog weer later kwam Luanda, ook een belangrijk slavencentrum in het huidige Angola, in Nederlandse handen. De Krimpense kapiteins waren, zoals we nog zullen zien, in beide centra bekend.

figuur 6: kaartje herkomst slaven, uit *Geschiedenis van Suriname*.

Iets later dan de vestiging in Brazilië veroverde de WIC het eiland Curaçao op de Spanjaarden (1634).

Aanvankelijk werd het eiland gebruikt als uitvalbasis van de kaapvaart en als handelspost, maar het was niet zozeer van belang vanwege z'n plantage opbrengsten. Na enkele decennia groeide het eiland uit tot de belangrijkste slavenmarkt van de regio.

figuur 7 : fort Paramaribo, [Wikipedia](#)

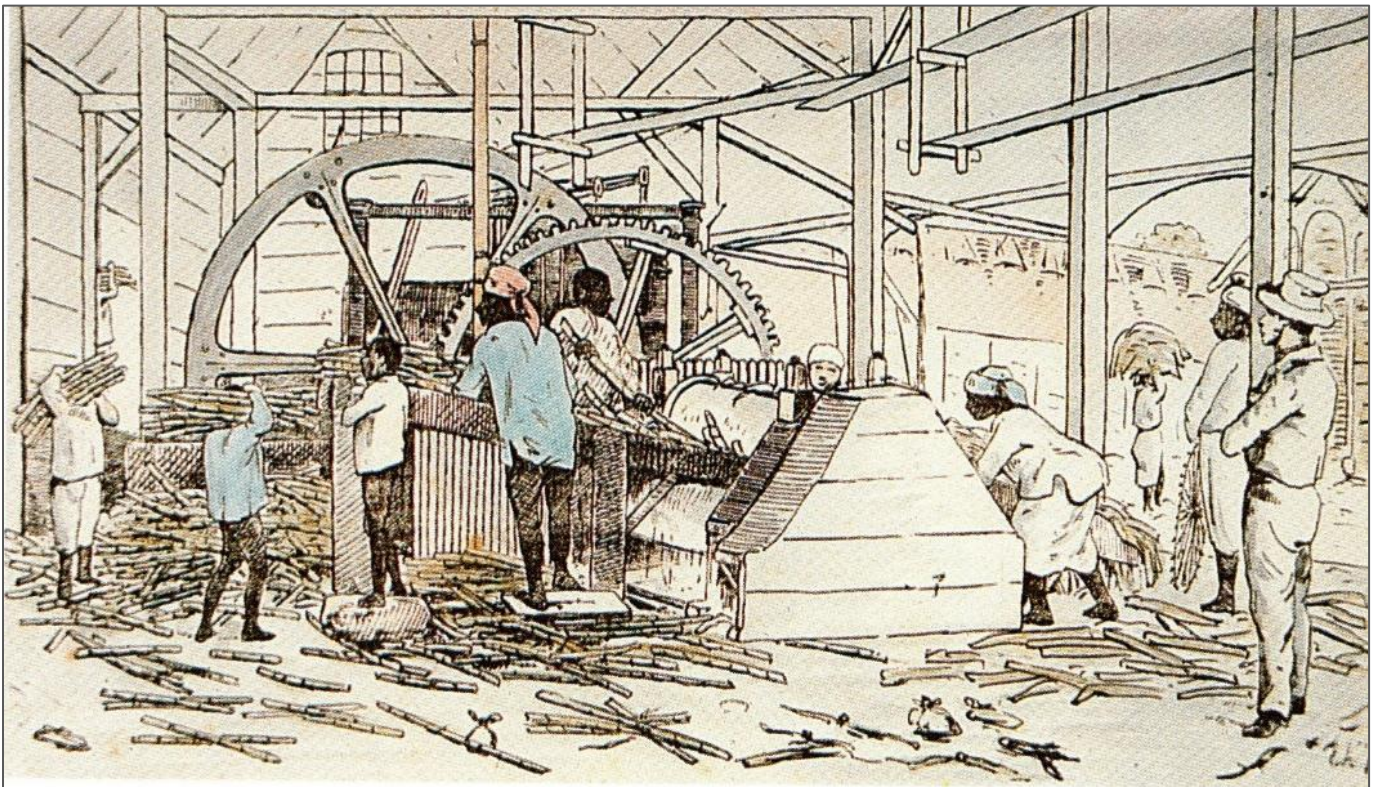
De slaven uit West-Afrika werden door verschillende nationaliteiten op de markt gebracht, waar ze door handelaren werden gekocht en

doorverkocht voor de bewerking van de plantages in het hele Caraïbisch gebied, Midden- en Zuid-Amerika. Een ander gebied dat in de geschiedenis van de Nederlandse slavenhandel een belangrijke rol zou gaan spelen was Guyana (het latere Brits-Guyana en Suriname).

In 1667 vestigden de Zeeuwen zich in Suriname, dat werd veroverd op de Engelsen die het in 1651 in bezit hadden genomen. De Engelsen hadden hun fort bij het stadje Paramaribo moeten overdragen, waarna het zou voortleven onder de naam Zeelandia.

Bij de verovering van Suriname waren er al 178 door de Engelsen aangelegde plantages, alle gelegen aan rivieren in het noordoosten. Zij, de Engelsen, hadden elders in de Caraïben al ervaring opgedaan met tropische landbouw op suiker- en koffieplantages, die bewerkt werden door slaven. De Zeeuwen hadden min of meer buiten WIC-verband gehandeld, maar uiteindelijk kwam Suriname in 1670 onder gezag van de WIC. Vijf jaar later was het aantal plantages gestegen tot 591.

De plantages varieerden sterk in grootte, maar gemiddeld was het oppervlak 100-400 ha. Op de plantages werkten gemiddeld 50 tot 200 slaven. Het werk op de suikerplantages was zwaarder dan op de koffieplantages. Vooral het plantrijp maken van de grond was zwaar werk. Behalve een agrarisch bedrijf was het ook een industriële onderneming. De rietstengels moeten worden gemalen (uitgeperst) en daarna tot siroop worden ingekookt. Omdat de energiebron lange tijd de watermolen was en dus afhankelijk van eb en vloed op de rivier, moest er dag en nacht worden gewerkt. Werkdagen van 16 uur waren gewoon.

Suikerrietmolen, in 1850 getekend door Théodore Bray (1818-1878). Bray was planter en mede-eigenaar van de plantage Spieringshoek aan de Commewijne. Op de middelgrote plantage werkten 99 slaven.

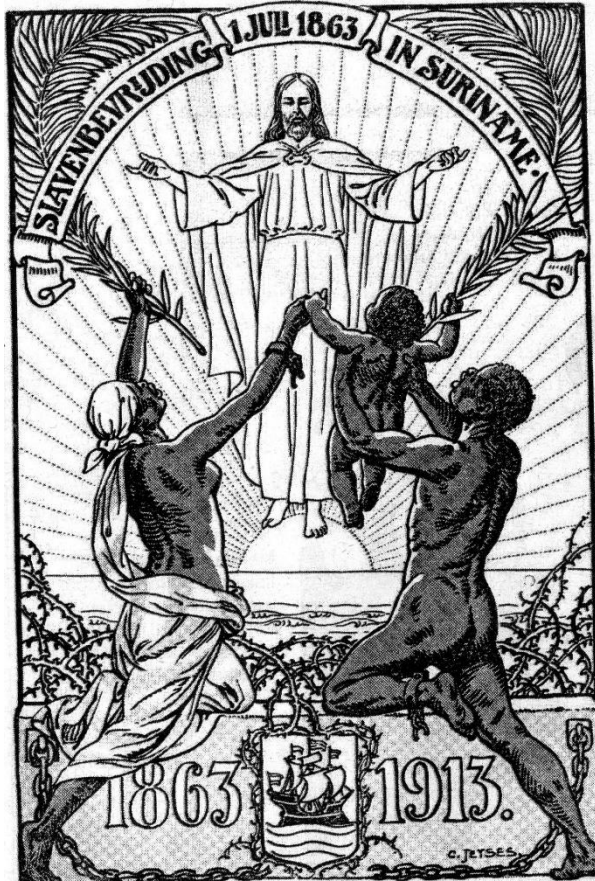
figuur 8: suikermolen. uit *Geschiedenis van Suriname*.

Zowel de suiker (raffinage) als de koffie (branden) werden pas in de Republiek (vooral Amsterdam) tot eindproduct verwerkt. In de 17^e eeuw leverde vooral de ruwe suikerraffinage een belangrijke bijdrage aan onze welvaart.

Zoals we hebben gezien bouwde de WIC in de eerste decennia van zijn bestaan een omvangrijk imperium op. Naast Brazilië waren grote delen van de Afrikaanse westkust, delen van de Caraïben en Guyana in bezit gekomen. Maar met de beëindiging van de 80-jarige oorlog in 1648 viel een belangrijke pijler onder het bestaan van de WIC weg. De kaapvaart moest worden gestaakt. Bovendien werd in Brazilië permanent oorlog gevoerd en kwam de WIC in dermate grote financiële problemen dat deze in 1674 werd opgeheven. Echter, de Nederlandse handelsbelangen waren zo groot en de koloniën in west Indië waren zo belangrijk,

dat een jaar later door de Staten-Generaal een tweede WIC werd opgericht waarbij oorlogvoering en kaapvaart niet meer mogelijk waren. Het alleenrecht op handel en scheepvaart gold alleen nog voor de westkust van Afrika. Dat laatste handelsmonopolie werd onder druk van diverse steden en particuliere kooplieden begin 18^e eeuw ook nog opgeheven, waarna de WIC in 1740 ook de goederen- en slavenhandel beëindigde. De WIC beheerde vanaf dat moment uitsluitend het koloniale bezit, totdat in 1792 de WIC failliet ging en de koloniale bezittingen aan de staat vervielen.

Na beëindiging van de goederen- en slavenhandel door de WIC namen particuliere rederijen de

driehoekshandel over. We zullen nog zien dat de Krimpense kapiteins voor deze rederijen voeren. Het merendeel van die particuliere rederijen waren Zeeuws. Vlissingen, waar tussen 1750 en 1780 meer dan 200 schepen voor de slavenhandel vertrokken en Middelburg, met in diezelfde periode 140 schepen, waren goed voor ca. 75% van de Nederlandse handel.

Voor de Nederlandse slavenhandel was 1780 een belangrijk jaar. Met het begin van de 4^e Engelse oorlog (1780-1784) en de daarop volgende Bataafse- en Franse tijd viel de handel volledig stil. In diezelfde periode, de jaren 1780, ontstond in Engeland de eerste fase van een antislavernij beweging, in gang gezet door Quakers, een christelijk genootschap. Een en ander leidde ertoe dat in 1807 de slavenhandel in Engeland werd afgeschaft. In 1814 werd door koning Willem I, in navolging van Engeland, de slavenhandel verboden.

De slavernij zelf was daarmee nog niet verdwenen, pas op 1 juli 1863 werd deze verboden, met die restrictie dat de slaven nog 10 jaar als contractarbeider op de plantages moesten blijven werken. De slavernij kwam feitelijk pas in 1873 ten einde.

figuur 9: bevrijding van slavernij Suriname, uit Trouw 8 mei 2023

Hoe werkte de slavenhandel

Zoals we hebben gezien kwam de slavenhandel onder het bewind van de WIC met de verovering van het fort Elmina op de Goudkust echt op gang. Langs diezelfde kust werden door de WIC nog tientallen kleinere forten gesticht van waaruit slaven werden gehaald.

De handel begon in de thuishavens, o.a. Amsterdam, Rotterdam en Vlissingen. Daar werd om de slaven te kunnen 'inhandelen' koopwaar ingenomen zoals geweren, buskruit, ijzeren staven, koper, aardewerk en textiel. In 2 à 3 maanden voer het schip naar de Afrikaanse westkust, vooral de Goudkust maar ook de oostelijker gelegen Slavenkust en Angola.

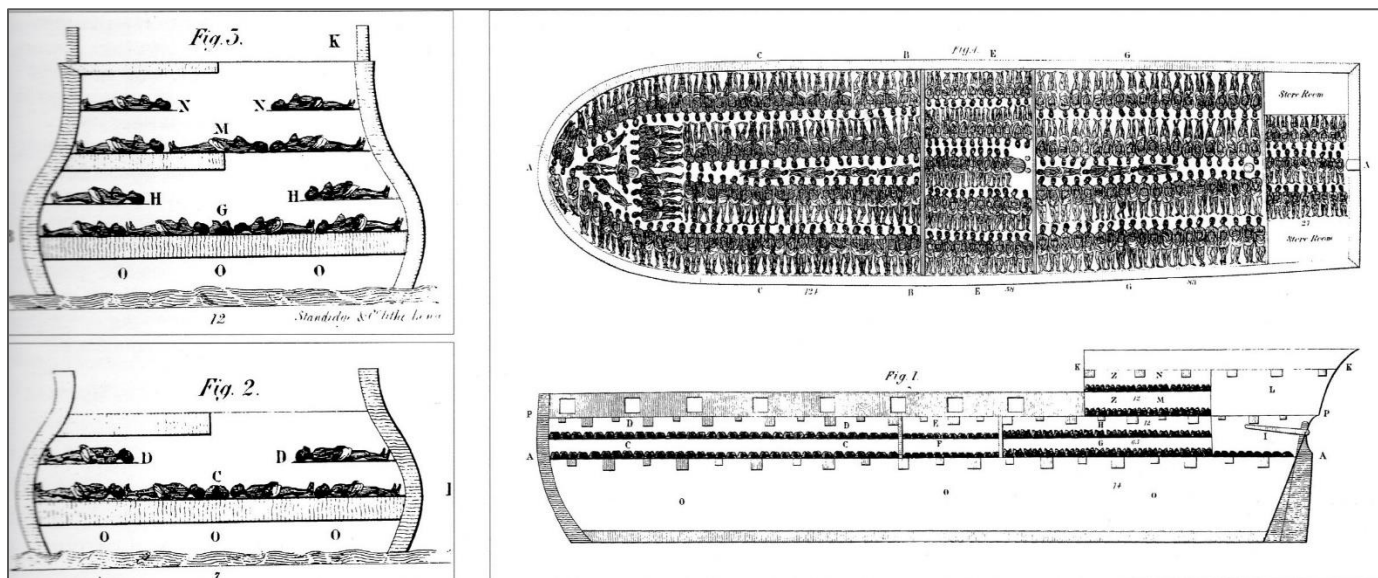
Bij de plaatselijke WIC-agenten of rechtstreeks bij plaatselijke handelaren werd een 'lading' slaven (armazoen genoemd) gekocht. Deze slaven hadden bij verkoop al een lange tocht uit het binnenland achter de rug. Zij konden op allerlei manieren in de slavernij zijn geraakt. Veelal waren ze gevangen genomen in oorlogen tussen Afrikaanse volken. Ook waren er die door Afrikaanse gerechtshoven tot slaaf waren veroordeeld. Daarnaast kwam kidnapping voor en een vrij groot aantal was als slaaf geboren, aangezien hun ouders al slaaf waren. De slaven die in de forten 'op de markt' kwamen werden dus door Afrikaanse handelaren aan de Europeanen verkocht.

De WIC was een strak georganiseerd bedrijf, alles werd vooraf geregeld: het aantal reizen, waar halen en waar brengen we de slaven. Ook werden gespreide vertrekkdata uit Nederland gepland om lange wachttijden in Afrika te vermijden. Lange wachttijden waren alleen al vanwege het voor Europeanen ongezonde klimaat een schrikbeeld. Een passage uit een brief: *'God hoop ik, zal zijn zegen daartoe geven dat de Slavennegotie nog beter worden, anders zal het nog een lang liggen voor mij worden'*.

De slaven mochten niet ouder zijn dan 36 jaar, 6- tot 15-jarigen telden als drie voor de prijs van twee en 2- tot 6-jarigen telden als twee voor de prijs van één.

De WIC-agenten of de kapiteins lieten de aangeboden slaven, voordat de koop werd gesloten, door chirurgijns keuren. Tenslotte kreeg de slaaf een brandmerk en werd door de verkoper, vaak naakt, opgeleverd.

De overtocht van Afrika naar Amerika, de zogenaamde middentocht duurde 2 à 3 maanden. Het kan niet anders of het is een ware hel geweest voor de Afrikanen. Na de voettocht vanuit het binnenland naar de kust en de soms wekenlange opsluiting in een kerker van het fort, werden zij aan boord gebracht. Op zee, niet wetend welk lot hen te wachten stond, maar wel met de zekerheid dat terugkeer onmogelijk was. De schepen waarmee werd gevaren waren soms voor de slavenhandel omgebouwde vrachtschepen, maar ook speciaal gebouwde schepen. De schepen waren voorzien van tussendekken, met 'beddingen', waarop de slaven, mannen gescheiden van vrouwen, liggend, geketend en bijna zonder tussenruimte werden vervoerd.

figuur 10: Slavenschip uit, G-Geschiedenis juli 2022

De hygiënische omstandigheden waren zeer slecht. In het gunstigste geval waren er enkele latrines neergezet, soms slechts emmers. De lucht was bedompt en het stonk er altijd. Twee keer per dag, maar soms minder, werden de slaven gelucht. Er waren trommels aan boord om de slaven te kunnen laten dansen of ze kregen stenen om het dek te schuren.

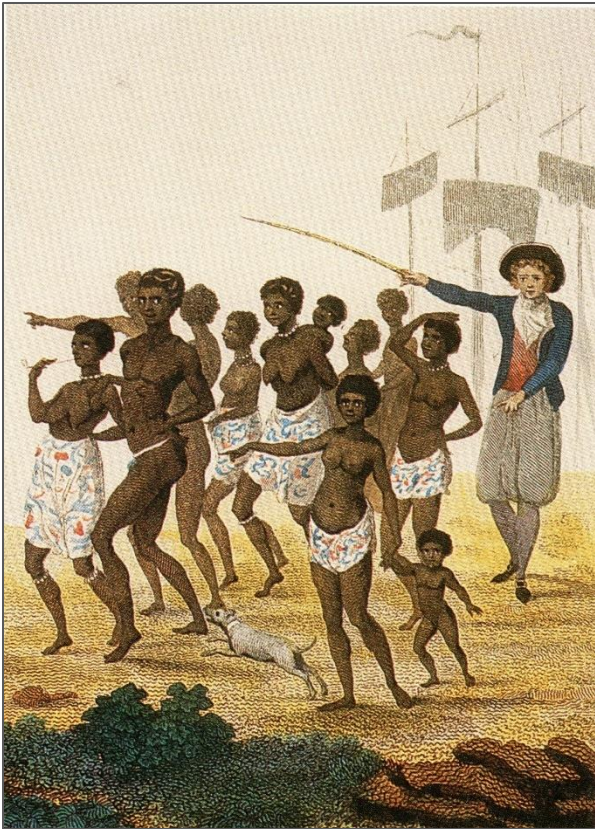
De slaven kregen, naast water, éénzijdig goedkoop maar wel voedzaam eten, want ze moesten er immers bij verkoop goed uitzien. De kapitein kreeg richtlijnen mee voor de behandeling onderweg, die gingen over voedsel, hygiëne op het slavendek etc. Maar hoewel de slaven een grote waarde vertegenwoordigden als 'handelswaar' en ondanks de instructies ging er toch veel mis. Er kon sprake zijn van mishandeling door de bemanning of seksueel misbruik. Naarmate de reis langer duurde werd de hoeveelheid en de kwaliteit van het verstrekte voedsel minder. Een groot probleem vormde de (besmettelijke) ziektes die konden uitbreken. Scheurbuik, pokken en TBC kwamen vaak voor, wat niet zo verwonderlijk was gezien het slechte voedsel en bedorven drinkwater. Ook infecties als gevolg van verwondingen door hand- en voetboeien waren berucht.

Het gemiddelde sterftecijfer bij de door de WIC getransporteerde slaven lag gemiddeld op 17%. De overlevenden waren bij aankomst sterk verzwakt en vaak ziek. Ter plaatse werd door de gouvernement arts in Curaçao of Suriname gecontroleerd op ziektes. Besmette slaven mochten niet van boord en moesten in quarantaine blijven tot ze weer gezond waren of overleden. Na ontscheping was er één week om enigszins op krachten te komen.

Een gedeelte van de slaven werd volgens vooraf gesloten contract rechtstreeks naar een plantage vervoerd. De overige werden publiekelijk geveild. Allen kregen een brandmerk van de nieuwe eigenaar.

Zoals in de inleiding gezegd blijft dit verhaal beperkt tot de slavenhandel en wordt er niet verder ingegaan op het lot van de slaven op de plantages, waar veelzeggend genoeg, vier jaar na aankomst gemiddeld 30% van de uit Afrika ingevoerde slaven was overleden.

Voor de terugreis van de schepen werd met de opbrengst van de slaven-verkoop vooral suiker, maar later

ook koffie, cacao en katoen ingeslagen. Ook werd de rekening wel met bij voorbeeld $\frac{1}{3}$ deel direct in suiker betaald.

De thuisreis vergde gemiddeld 2 à 3 maanden. Al met al was de gemiddelde duur van de driehoeksreis 1,5 à 2 jaar, sterk afhankelijk van de wachttijden in West-Afrika. Het gemiddelde sterftecijfer onder de bemanning gedurende deze reizen bedroeg ca. 18%. Dat hoge percentage kwam mede door het voor Europeanen ongezonde klimaat in West-Afrika.

figuur 11: aankomst slaven, uit Geschiedenis van Suriname.

In tegenstelling tot wat soms wordt gedacht, werd met de slavenhandel zelf niet veel verdiend. Maar samen met het geld dat werd verdiend met de bewerking, het vervoer, de handel etc. gaat het wel om aanzienlijke bedragen. De gemiddelde winst van b.v. de Middelburgsche Commercie Compagnie, in de tweede helft van de 18^e eeuw de grootste slavencompagnie van de Republiek, bedroeg 3,6%. Van een topjaar, zoals 1770, werd berekend dat de

slaven(handel) alles bij elkaar 5,2% bijdroeg aan het BBP van de republiek en aan dat van de rijkste provincie Holland zelfs 10,3%

Terugkijkend op de periode van de Trans-Atlantische Driehoekshandel is het verbijsterend te lezen dat naar schatting 12,5 miljoen Afrikanen naar Amerika werden verscheept en verkocht. Het Nederlandse aandeel hierin bedroeg ca. 5%.

In het volgende hoofdstuk zullen we zien welke rol de Krimpense kapiteins hierin speelde.

De Krimpense kapiteins

In de archieven werden twee Krimpenaren gevonden, die als kapitein op een slavenschip deelnamen aan de Trans-Atlantische Driehoekshandel.

Jacob van Bell

De eerste bij de slavenhandel betrokken Krimpenaar was Jacob van Bell. Hij werd omstreeks 1710 geboren in een gezin waarvan de vader, Jan Jacobszn van Bell, commandeur was bij de Groenlandse walvisvaart van 1717 tot 1720. Kennelijk was er sprake van een ware zeemansfamilie, want in de archieven kwamen we ook nog een zekere Krijn van Bell tegen, in 1802 speksnijdersmaat op het schip de Groenlandia en een zekere Cornelis van Bell als bootsmaat.

In 1740 trouwde Jacob met Susanna Teunisdr de Heer.

Voordat hij als kapitein op het slavenschip Publicola voer, was hij in 1745 schipper op het hoekerschip Juffr. Judith Jacoba van de rederij Gijsbert Prinsen. In 1749 was hij opperstuurman op 't Lands Oorlogschip van kapitein van der Gon.

Als kapitein van de Publicola maakte hij in ieder geval vier reizen voor de firma Coopstad & Rochussen uit Rotterdam. Daarna meldt hij zelf, volgens een notarieel stuk in 1767, schipper te zijn op het fregatschip Guyneesche Vriendschap, ook voor dezelfde firma. Voor deze reis staat echter ook ene Jan Grim vermeld als kapitein. Het is daarom waarschijnlijk dat Jacob op die reis van 1767 is overleden, te meer omdat uit een archiefstuk van 9-10-1769 blijkt dat Susanne de Heer weduwe is. In 1774 verkoopt zij een huis met achterhuis, erf en boomgaard in de buurt genaamd het Middellandt. Jacob zal dus tot zijn dood in Krimpen hebben gewoond.

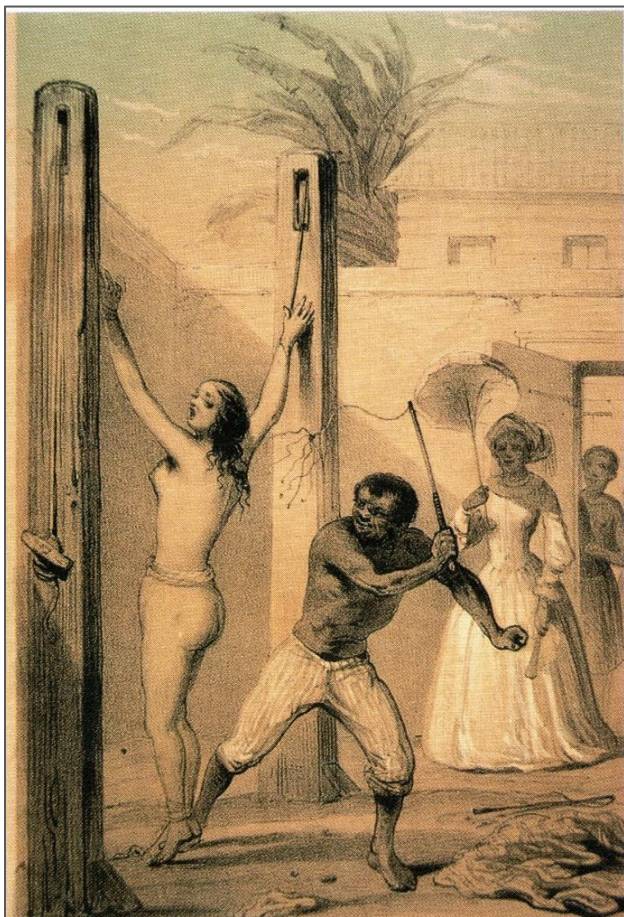
Het schip de Publicola was één van de grotere schepen van Coopstad & Rochussen. Van de vier reizen die Van Bell met de Publicola maakte, zijn tot nu toe de volgende gegevens bekend:

Vertrek uit Nederland	Naar	Slaven geladen	Vertrek uit Afrika	Aankomst Suriname	Vertrek uit Suriname	Aankomst Nederland
1760?					1761-03-26	1761-06-05
1761-12-15	Elmina	425	1762	1762-03-13	1762-09-22	1763-04-13
1763-12-??	Elmina	400	1764-10-25	1764-12-21	1765-03-13	1765-05-??
				Berbice*	Berbice*	
1765-09-11	Ivoorkust?	350	1766	1766-12-13	1767-??-??	Vóór 1767-11-21

Berbice*, was samen met Essequibo en Demerary een Nederlandse kolonie tussen 1627 en 1815. Daarna werden ze samengevoegd tot Brits-Guyana.

*In Berbice was het klimaat voor Europeanen ondraaglijk, heet en vochtig, dodelijk. Vandaar de uitdrukking ‘naar de Barbiesjes gaan’ dat is kapot gaan.

Bij alle vier reizen met de Publicola blijkt nog een bemanningslid Krimpenaar te zijn. Ene Anthonie van Bokkum was bootsman op de eerste twee en derde stuurman op de laatste twee reizen. Van deze Van Bokkum is niet meer bekend dan dat hij in 1770, in dienst van de VOC, in het hospitaal in Batavia is overleden.

Over Van Bell's reizen zijn hier en daar wel wat meer bijzonderheden te vinden. Zo krijgt hij voor de reis van 1761 zoals gebruikelijk weer diverse instructies mee, zoals onder meer deze:

‘Eerstelijk zal den Capt. Zorge dat het gebed tot God almachtig alle morgen en avonden behoorlijk worden gedaan ten einde zijne goddelijke zeegen gedurende de reijs af te bidden.’

Hij krijgt ook brieven mee voor: *‘d’heer Generaal van het Hooft Casteel St. George d’Elmina’* en hij moet een contract sluiten *‘u de slaven te zullen leveren binnen de tijd van twee of uiterlijk drie maanden à f 125,- per kop’* en *‘de goederen gelost zijnde zo zult gij u schip ten spoedigste oprijzen en voorzien van water en brandhout en rijst voor de slaven en dezelfde zo spoedig als mogelijk is aan boord nemen.’*

Na alle andere instructies krijgt hij ook nog de opdracht voor de thuisvracht *‘zuijker en coffij’* te laden voor een afgesproken prijs en *‘zich niet langer laten ophouden dan 3 maanden, maar ten spoedigste na huys te komen.’*

Voor deze reis van 1761 is de totale waarde van het in Nederland ingekochte cargazoën f 53.125,- onderverdeeld in: textiel f 34.515,-, geweren f 2.510,-, kruit f 5.067, alcohol f 5.255,-, metaal f 1.235,- en diverse f 1.743,-.

Voor dit totale bedrag werden 425 slaven gekocht.

figuur 12: gestrafte vrouw uit, Geschiedenis van Suriname

Voor de reis van 1763 worden diverse problemen vermeld. Zo komt de opperstuurman na enige werkzaamheden op de wal zodanig dronken terug dat hij met een takel aan boord moet worden gehesen. Bij een conflict met de onderstuurman, waarvan wordt geschreven: *‘dat hij de orders van den capiteijn niet wilde doen en lopende ter dier tijd met een zeer grootte kwaadaerdigheid op het halfdek, al knersende op zijn tanden, vloekende en sweerende en stampvoetende als een onzinnig en desperaet mensch’* werd Van Bell uitgemaakt voor *‘een donderse Krimpense boer’*

Buitengewoon was dat op deze reis vanuit Elmina een oud-president van de WIC, Roelof van Ulsen,

meereisde naar Nederland. Na een jarenlang verblijf in Afrika keerde hij voorgoed naar huis. Hij had veel bezittingen mee aan boord, waaronder flesjes stofgoud, 50 flessen Madeira wijn en 3 slavenbedienden. Hij overlijdt tijdens de reis en krijgt een zeemansbegrafenis. Bij aankomst in Rotterdam ontstaan er grote conflicten met de erfgenamen, die ertoe leiden dat Van Bell wordt beschuldigd van verduistering en hij zelfs nog enige tijd gevangen wordt gezet.

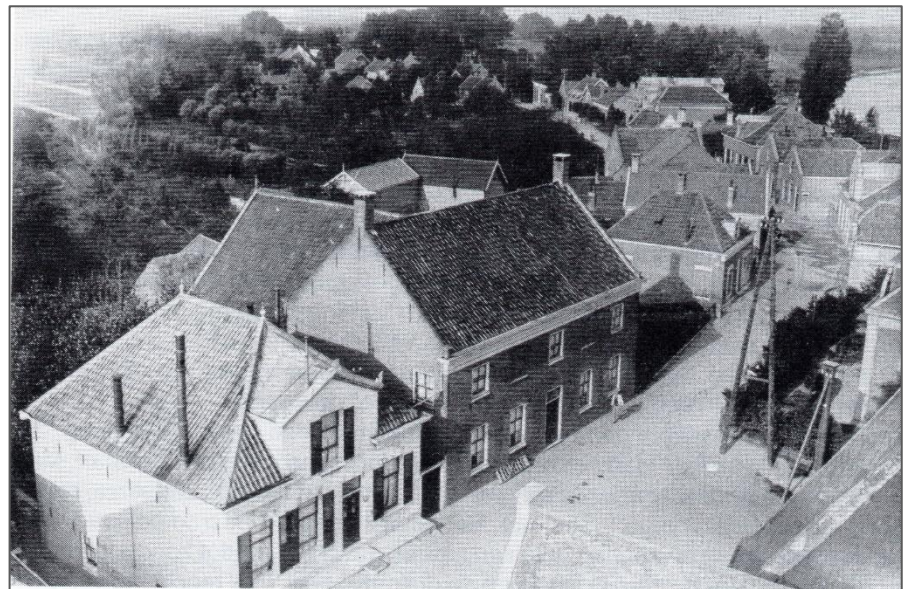
Van de laatste reis met de Publicola (1765) valt te vermelden dat Van Bell in mei 1766 op de reede van Caap Lahou aan de Ivoorkust met het nodige gezag optreedt als scheidsrechter in een conflict tussen twee andere schippers van slavenschepen.

Van de reis met de Guynesche Vriendschap in 1767 is minder bekend. Het schip moet in de tweede helft van 1767 zijn vertrokken, maar niet bekend is naar welk land op de westkust. Het schip met 370 slaven is op 26 september 1768 in Suriname aangekomen en op 2 januari 1769 weer vertrokken en in hetzelfde jaar weer in Nederland gearriveerd.

Martinus Hoogerzeyl

De tweede bij de slavenhandel betrokken kapitein was Martinus Bruyne Hoogerzeyl, op 13 oktober 1726 gedoopt in Krimpen aan de Lek.

Martinus kwam uit het bekende geslacht van walvisvaarders. Zijn vader Bruyne Ockerzn Hoogerzeyl voer in de seizoenen 1720 tot 1727 als commandeur voor rederij Van Holst naar Spitsbergen en Straat Davis met de schepen ‘Czaar van Dort en ’t Dorp van Krimpen’ Voordat Marinus betrokken raakte bij de slavenhandel heeft hij voor de Kamer van Zeeland van de VOC als bosschiet (ervaren matroos belast met het afvuren van kanonnen) met het schip de ‘Torenvliet’ een reis gemaakt van Fort Rammekens naar Batavia.

Figuur 13: Links het woonhuis van Bruyne Ockerszn Hoogerzeyl

Ook maakte hij voor de Kamer van Amsterdam een reis van China naar Texel.

Zijn reizen als kapitein van een slavenschip maakte hij voor de firma Bourse de Superville & Smit uit Middelburg. Met het snaauwschip de Meermin maakte hij 7 reizen, waarvan o.a. het volgende bekend is:

Vertrek uit Nederland	Naar	Slaven geladen	Vertrek uit Africa	Aankomst Suriname	Vertrek uit Suriname	Aankomst Nederland
1762-12-15	Angola	350	1763	1763	1764	1764-02-11
1764-05-26	Angola	360	1765-03-23	1765-03-24	1765-05-10	1765-08-04
1765-12-05	Angola	360	1766	1766-10-23	1767	1767-05-07
1767-11-23	Angola	300	1768	1769-01-10	1769	1769-06-02
1769-12-01	Angola	270	1771	1771-03-02	1771-05-31	1771-08-05
1772-03-05	Angola	290	1773	1773-04-12	1773-07-02	1773-09-02
1774-03-23	Angola	250	1775	1775-05-31	1776-01-12	1776-04-01

Martinus blijkt dus in 1762 al gevaren te hebben voor de Zeeuwse firma. Vermoedelijk heeft hij dan ook al vroeg Krimpen verlaten en domicilie gezocht in Zeeland. Hij trouwde met de Zeeuwse Cornelia Tak. Hij had kennelijk goed geboerd want in 1780 kocht hij het huis ‘Drukvliet’ met erf en speelhof in het Ambacht Noordmonster (ten noorden van Middelburg). Een half jaar later werd in Nieuwland (ten oosten van Middelburg) een huis gekocht dat hij 7 à 8 jaar later met dikke winst weer verkocht. Martinus overleed op 1 februari 1790, 64 jaar oud, in Middelburg.

Bronverwijzing:

- * Een kennismaking met de oude wereld door L.de Blois en R.J. van der Spek, 1983.
- * Sesam Nieuwe geïllustreerde wereldgeschiedenis, delen 8,9 en 12.
- * Algemene geschiedenis der Nederlanden, deel 7.
- * Geschiedenis van Suriname door Eveline Bakker e.a., 1998.
- * Tijdschrift G-Geschiedenis, diverse afleveringen.
- * Tijdschrift Geschiedenis Magazine, diverse afleveringen.
- * Krantenartikelen NRC en Trouw.
- * Wikipedia.

Bronnen twee Krimpense kapiteins:

- * Oud Archief Krimpen aan de Lek.
- * Gemeente Archief Rotterdam.
- * Zeeuws Archief Middelburg.
- * Maritiem Museum Rotterdam.

Mededelingen:

- Er is **vanaf juli** een nieuwe expositie in de HOP, met als thema ‘de Krimpense Veren en de Lekboot’
- Het Historisch Café in de bibliotheek is twee maanden met vakantie, op vrijdagmiddag **1 september** zijn wij weer terug.
- Van **4 t/m 26 september** kunt u stemmen voor de Rabo ClubSupport 2023.
Stem op onze vereniging !
- De Open Monumentendag is op zaterdag **9 september**, met als thema ‘Levend Verleden’. We zijn weer aanwezig in de loods op de Zaag.
- De excursie dit jaar gaat naar Rotterdam. Op zaterdag **23 september** maken we een tochtje met een oude tram en bezoeken we het trammuseum.
- De najaarsbijeenkomst is op **7 november** met een lezing over ‘Soldaten uit de Krimpenerwaard in het leger van Napoleon’.

COLOFON

Oud Nieuws wordt uitgegeven door de historische vereniging van Krimpen aan de Lek ‘Crempe’

Redactie en opmaak: Gijs en Elsa Moerkerken

Correctoren: Jan Kees Wepster, Bert van den Herik

Secretariaat: Annetje Ockerstraat 19
2931PJ Krimpen aan de Lek

Tel: 0180-523769

e-mail: crempene@ziggo.nl

website:

www.historischeverenigingcrempene.nl

facebook: www.facebook.com/historischeverenigingcrempene